

Eksperimentalna umetnost, ki omogoča politično in družbeno imaginacijo

Intervju z Dunjo Kukovec in Katjo Kobolt

(Leta 2006 soselektorici in programski asistentki; v letih 2007 in 2008 programski vodji festivala Mesto žensk)

Kakšne so bile programske usmeritve festivala v času vajinega vodenja? Kako ste izbirali nastopajoče, so bili festivali tematski in kako ste izbirali teme festivala? Kakšno je bilo sodelovanje z drugimi festivali in kulturnimi prostori? Kakšna je bila politika glede tega?

Ko sva leta 2006 začeli snovati programa društva Mesto žensk, sva se ozirali na kakovostne smernice, ki so jih postavile kuratorke in kuratorji v prejšnjih letih. Tako sva prevzeli transdisciplinarno strukturo festivala, v grobem pa tudi glavne estetske smernice: eksperimentalna umetnost, ki omogoča politično in družbeno imaginacijo. Ravno zadnje – lahko bi rekli družbena pragmatika umetnosti, ki v sistem, ki sili življenje v enodimezionalnost (*work-shop-die*), vnaša razpoke in klice novih družabnosti in (so)obstoja, nama je bilo vodilo. Zavzemali sva se za to, da se program društva tudi naprej razširi oz. pogloblja: z razstavami in gostovanji med letom, doma in v tujini; v želji po kontinuiranem delu tako v smislu kuratorsko-političnih kakor strukturnih smernic sva želeli bolj podpreti delovanje lokalnih in mednarodnih umetnic: konceptualno, diskurzivno, produkcijsko, recepcijsko in predvsem družbeno/kolektivno.

Ko te »doleti« odgovornost, kot je vodenje nekega festivala, navadno najprej pomisliš, kaj bi bilo treba spremeniti. Po temeljnem premisleku sva hitro ugotovili, da pri festivalu Mesto žensk ni ključno vprašanje, kaj je treba spremeniti, ampak je veliko večji izziv, kako – po najinem mnenju še vedno aktualen strukturni koncept – ohraniti.

Takrat so npr. osrednji financerji, npr. MzK in MOL, demotivirali festivalsko dogajanje in poudarjali, da je nujno program izvajati skozi vse leto. Sicer sva te pogoje sprejeli, a ne na račun zmanjšanja močnega skupnostnega, emancipatornega in transformativnega potenciala, ki smo ga udeležence in udeleženci doživljali prav v času festivala – torej prepričani sva bili, da festival mora ostati osrednji »bum« dogodek. Namreč, ko enkrat doživiš festivalski modus (pri čemer ni naključje, da se imenuje Mesto žensk), spoznaš, da ima pravzaprav moč, da neposredno ustvari neko vizionarsko »antipatriarhalno avtonomno cono« in tako vsaj tistih nekaj dni v letu zares ustvari prostor novih subjektivacij, materializira drugačna prepričanja in omogoča drugačen način življenja.

Kako se je festival umeščal v družbeno ali politično dogajanje tako doma kot v svetu? Se je odzival na dogajanje, je bil politično angažiran in kako se je to kazalo v programu festivala?

Politične pomembnosti festivala nisva videli samo v izbranih temah in načinu, kako temo obravnavati, niti zgolj v sporočilih predstavljenih umetniških del. Tudi strukturo festivala sva namreč razumeli, doživljali in znova premislili v političnem kontekstu. Ker naju je zanimalo opolnomočenje vseh posameznic in posameznikov, kakor tudi kreiranje novih subjektivacij, se nama razkrivanje ali kritika neke pereče ali večne problematike nista zdeli dovolj. Razmišljali sva predvsem o poziciji moči samega festivala v lokalnem in mednarodnem prostoru. Zavzemali sva se za to, da se festival deklarativno umesti kot eden najpomembnejših dogodkov ne samo v lokalnem, ampak tudi v regijskem in mednarodnem prostoru, ker to dejansko je in tudi finančno je – glede na lokalne razmere – pravzaprav tudi bil. Hoteli sva, da festival izstopi iz marginalne pozicije ali celo iz pozicije žrtve, češ da nikoli ni dovolj sredstev in da se jasno in glasno umesti kot uspešen in *mainstream* festival. Zavedali sva se, da to zahteva previdno in premišljeno komunikacijo navzven, saj nikakor nisva želeli, da bi financerji to razumeli kot izgovor za zmanjšanje sredstev. Prepričani sva bili, da bi z afirmativno, pogumno, odgovorno in »zmagovalno« držo lahko na finančnem področju dosegli še boljše rezultate. S takšno držo sva hoteli dati jasen signal in adekvaten prostor tudi drugim lokalnim in sestrskim pobudam, ki bi jim lahko prav *grassroot* in t. i. alternativna pozicija pomenili izvirno politično, pa tudi marketinško komponento.

Znova želiva poudariti, da najin namen nikakor ni bil kakršnakoli komodifikacija, komercializacija ali deradikalizacija programa; nasprotno, to sva hoteli »izkoristiti« za večjo prožnost, kot nekaj, kar dovoljuje še ostrejšo obravnavo patriarhalne realnosti ob »promociji« temeljnih vrednot; kot nekaj, kar po načelu hekerske etike generira še bolj radikalno in ostro razkrivanje družbene anomalije in sistemske napake. Verjameva, da marsikdo tega ni prepoznal, in prav to so bile vedno dobrodošle, tako ali drugače dragocene, a vedno izzivalne kritike.

Z opisane pozicije sva obravnavali tudi teme – torej ni naju zanimal zgolj negativen vidik, še danes sva prepričani, da družbeno-politična kritika kot taka ni dovolj, da je za družbeno transformacijo potrebna neka vizionarska in pogumna pozicija, ki »agensa« ne »zapravlja« tako, da večno materialno podhranjenost spreobrača v nemoč, ovito s strahom. Namreč, prav na področju umetnosti je nujno misliti, videti, producirati in ne nazadnje tudi testirati drugačen svet, kot je ta, ki nas obkroža in – ogroža.

Moč festivala Mesto žensk sva tako videli tudi v ostrih (re)akcijah na aktualno družbeno-politično dogajanje. Nekako sva strukturno, idejno in koproducijsko itd. želeli podpreti tiste, ki so to zares potrebovale, mlade ali starejše, historično ali sočasno spregledane umetnice, ne podprte ali po nekem čudnem ključu neprepoznave. Prav tako naju je zanimalo realno širjenje občinstva in dejansko subvertiranje razredne, nacionalne, zvezdniške, ekspertne in druge kategorizacije in tipizacije.

Pod naslovom *Smej se glasno!* smo se 2007 skupaj s sodelujočimi in občinstvom polastili smeha, posmeha in humorja kot načina zavrnitve, odklonitve in opolnomočenja. Predstavi *The Burlesque Hour*, s katero se je začel festival, in Drage drage Maje Delak sta napovedali enega od pogledov Mesta žensk tudi za prihodnost: burlesko. Poseben poudarek sva dajali tudi izobraževalnemu programu, ki je vključeval performanse (npr. magičen performans o uničevanju in kraji avtohtone mehiške koruze Violete Luna v galeriji Skuc). Ob »spodleteli« predstavi Ann Liv Young, v kateri je umetnica le mesec po porodu in z obupnim *jet-legom* nastopala v telesno intenzivni predstavi, sva se prepričali, kako pomembno je, da je Mesto žensk v načinu dela feministični festival. Koproducenti so naju nagovarjali, naj umetnici ne izplačamo honorarja, češ da predstave ni izpeljala. Še kako jo je izpeljala, uprizorila je življenje samo in noben honorar ji ne bi mogel poplačati tega. Tako kot umetniške vodje pred nama sva tudi midve v program vključevali akademsko nešolane umetnice, npr. zobozdravnico z umetniško-praktičnim programom (Dental Plan dr. Keke), ali pa Jano

Prepeluh, ki je čedalje bolj profilirana in prepoznavna performerka, ne toliko v Sloveniji, temveč v Aziji, še zlasti v Indiji.

Društvo je bilo leta 1996 ustanovljeno za promocijo žensk v kulturi. Kako je program odražal to usmeritev? Skoraj vedno so bili na festivalu prisotni tudi moški ustvarjalci – kako ste jih izbirali in ali ste imeli pri tem kakšne dvome, pomisleke ali usmeritve, katere moške umetnike vabiti? Ali ste imeli dileme, pomisleke glede feminizma oz. utemeljevanje festivala iz feministične perspektive? Ali je bilo dovolj že to, da je bila namen festivala promocija žensk v kulturi in je to festival že dovolj definiralo kot spolno specifičen?

Mene osebno (Katjo Kobolt) je Mesto žensk socializiralo v smislu mojega feminističnega dela. Ko sem leta 2000 začela sodelovati z Mestom žensk – kot predstavnica za odnose z javnostmi –, sta takratna kuratorja vztrajala, da o festivalu ne govorim kot o festivalu »ženske ali feministične umetnosti«. Zaradi svoje mestoma *mainstream* umeščeni in dejstva, da se veliko predstavljenih umetnic ni razumelo kot feministk, mi pridevek »feministični« v imenu festivala takrat ni manjkal, četudi je bil impetus festivala in velik del njegovega programa (predvsem teoretski del in eksperimentalne forme – performans, instalacije, film, *spoken word* itd.) vselej feminističen. Morda tudi zato, ker je pred tem v Sloveniji kakšno desetletje in pol dominiral »mizogini« oziroma bolj preskriptivni feminizem, ki je verjel, da bomo novo »staro žensko« (v smislu biografije, ideologije, seksualnosti, videza itd.) presegli le, če jo bomo sovražili.

Seveda nama je bilo jasno, da biti feministka ali feminist ni povezano s spolom, prav tako sva se zavedali, da obstaja veliko feminističnih del, pa tudi del, ki so po klišejskih merilih estetsko bližje ženskemu principu –, pa so njihovi avtorji moškega spola, in nasprotno. Prav tako sva (to se še vedno dogaja) velikokrat naleteli na diskreditacijo zaradi feministične usmerjenosti prav s strani ženske populacije, npr. veliko žensk in punc je prepričanih, da feminizem ni pomemben, ker bodisi ni več potreben, ali pa ker s tem same generiramo razliko, ki naj bi jo kritizirale.

Toda za naju je bilo pomembno, da kriterij ženskega avtorstva ohraniva. Zakaj? Mesto žensk je namreč umetniški festival in kot tak je sam po sebi umetniško delo. Ker gre za umetniško delo, je veliko pomembnejše, da vsebuje radikalne, vizionarske in družbeno nesprejemljive, nenavadne elemente. Torej s tem, ko sva ohranili ženski spol kot kriterij, nisva želeli povedati, da obstajata samo dva spola, ali da je feminizem vezan na spol; to sva pojmovali kot neko vizionarsko perspektivo ali kot t. i. testno polje. Včasih so potrebna navidezno banalna merila, saj lahko delujejo kot mehanizmi. Festival Mesto žensk je resnično general emocionalno nabit socialni prostor, z nekimi drugačnimi kodami in vrednotami, tudi in predvsem zaradi ženskega avtorstva.

Torej midve sva to razumeli kot estetsko strukturni element in reprodukcija politike izključevanja ima tukaj popolnoma subverzivno vlogo.

Obenem pa glede na razvoj oz. zastoj lokalnega in globalnega konteksta še vedno meniva, da vključevalni feminizem potrebujemo in da bi danes bolj kot kadarkoli prej Mesto žensk lahko privzelo v naslov pridevek feminističen.

Feminizmov je namreč veliko in odkrivanje in razkrivanje patriarhalnih principov je še kako pomembno, ker se pojavlja v tako raznolikih, perverzih, kontekstualno in lokacijsko pogojenih oblikah. Vsakdo od nas je kdaj feminist ali patriarhalna. Prevečkrat se zgodi, da ravno ženske na odgovornih položajih reproducirajo patriarhalne postopke, jih paradoksalno celo krepijo. Poznamo pa tudi celo vrsto pobud, ki delujejo po feminističnih načelih, se zavzemajo za horizontalno delovanje, nove oblike druženja in drugačne načine (skupnostnega) življenja; a se tega ne zavedajo in tako nehote ponavljajo ignorantske postopke, ko gre za prepoznavanje zaslug ali *credits*.

Zdi se, da se morajo danes predvsem v tradicionalno zahodni družbi emancipirati moški, ženske pa pri sebi prepoznavati patriarhalne metode in strategije, ki so jih ponotranjile ali pa so na njih preprosto pristale, da bi npr. dobile ali pa ohranile vodstveni položaj. Med drugim

je feminizem zavedanje, da vsi radi vodimo, kakor smo vsi radi vodeni, odvisno od situacije, pogojene tudi z *know-how* in *know-what*. Ampak vodstveni položaj nikakor ne sme biti ali postati pozicija moči, ostati mora fluidna, časovno in na različne načine opredeljena pozicija odgovornosti.

V svojem delu, ki ga razvijava po koncu sodelovanja z Mestom žensk predvsem v okviru kolektiva Red Min(e)d, nenehno obravnavava in razpirava feminizem. Feminizem v umetnosti in drugod ni le to, kar že je, ampak tudi to, kar bi lahko bil.

Kako so se na festivale v vašem programskem obdobju odzivali obiskovalci, mediji, kulturne/umetniške kritike doma in v tujini? Se je zdelo, da ljudje težko sprejmejo festival, ki posebej ženskam omogoča dostop do javnosti; je imel zato posebno občinstvo? Ste se trudili pritegniti širši krog obiskovalk in obiskovalcev in zato želeli festival predstavljati na bolj družbeno sprejemljiv način (npr. stran od feminizma ali problemov, povezanih s ustvarjanjem žensk)? Kako ste na negativne odzive odgovarjali? Ste se s tem sploh posebej ukvarjali?

Medijsko zanimanje za festival je bilo veliko in festival je bil tudi dobro obiskan – tako da nas je mestoma razveselil celo zaslužek od prodaje vstopnic. Ob snovanju programa smo vedno razmišljale o tem, koga želimo nagovarjati, koga bomo verjetno nagovorile in koga želimo zmerjati. Se vedno naju včasih kritizirajo, da sva v Cankarjev dom ob koncu ramazana (bajram) povabili Hanko Paldum –, češ da je bila to voda na mlin bošnjaškemu nacionalizmu. Vendar pa takšnega učinka – da so Cankarjev dom (kjer se je pravzaprav slovenski nacionalizem sprva tudi »performiral« in seveda tudi večkrat dekonstruiral) obiskale ženske, ki se sicer večinoma zadržujejo doma –, ne bi dosegle z nekim zgolj politično korektnim dogodkom. V današnji družbi smo tako zelo navajeni, da na problematiko gledamo enodimezionalno in pozabimo, da je realnost pravzaprav večdimenzionalna in da, če Mesto žensk povabi Hanko Paldum, ni isto, kot če to organizira kdo drug. Vsakdo, ki je kritiziral to potezo, se je ujel v zanko enodimenzionalnega in pozabil na resnično sporočilo, ki je bilo, da je ravno Mesto žensk prostor, ki lahko razvrednoti stereotipne nacionalistične ideje, saj je bil najin cilj s pomočjo odličnega neposrednega PR pristopa Petre Slatinšek, da v prostore vnašamo nove in drugačne kulturne kode, dosežen.

Finančne zmožnosti so narekovale selekcijo programa. Kako so finančne omejitve konkretno vplivale na vsebinsko selekcijo in program festivala? Kako se je festival na eni strani in organizacijski tim na drugi prilagajal finančni negotovosti?

Program sva začeli snovati leta 2006, aktivno izpeljali programe v letih 2007 in 2008 in v veliki meri pripravili program za leto 2009. Glede na to, da so bila to leta pred krizo oz. začetna leta krize, jih v finančnem pogledu lahko imenujemo »zlata leta« – proračun društva nama je z ekipo uspelo takrat zelo povečati, predvsem z uspešno prijavo na evropski projekt *A Space For Live Art*, pri kateri sta bili poleg naju osrednji osebi prav gotovo Sabina Potočki in Katja Praznik. V tistem času pa smo bili uspešni tudi pri pridobivanju finančnih sredstev na drugih področjih, tudi s prodajo vstopnic – tako da je razmeroma ugodna finančna klima trajala tudi v mandat Mare Vujič, ki naju je nasledila. Vendar pa seveda ta sredstva nikoli niso bila primerljiva s sredstvi podobnih organizacij na »Zahodu«. Predvsem so bila sredstva za izvirne produkcije in njihovo postprodukcijo vedno zelo borna – kar je velika škoda, saj nam ni uspelo splesti za lokalne ustvarjalke »gnezda«, kakršno bi si zaslužile. Dražje predstave in projekte smo privabliale na račun svojega dodatnega zastonskega »agentskega« dela: ker smo jim lahko plačale po navadi le kakšno šestino honorarja, kakršnega bi si sicer ustvarjalke želele, smo jim v regiji našle dodatne organizatorje in prizorišča. Čeprav smo si privoščile kakšno raziskovalno potovanje, je bilo še vedno mreženje znotraj lastnih ali festivalskih mrež zelo pomembno in seveda smo nenehno spremljale programe mednarodnih dogodkov s sorodnimi estetskimi smernicami.

Toda kot vemo, so se časi spremenili in današnja porazdelitev kapitala, dobička in denarja

postaja neznosno surrealistična, bizarno nespametna in grozljivo centralizirana. V svetu, kjer je pravzaprav preveč vsega, prevladuje pomanjkanje.

In največji izziv je danes prav v tem, da vse in vsi, ki smo tako ali drugače odrinjeni in prikrajšani, zavzamemo sicer domišljeno in preišljeno, a še vedno zmagovalno držo. Da! Absolutno zahtevamo denar, hočemo, da nas še bolj podprete, a tega, da nas ne podprete, ne bomo razumele kot svoj neuspeh, ampak kot vašo nemoč. Še vedno se nama zdi pomembno, da se festival Mesto žensk zaradi pomanjkanja denarja ne pozicionira kot žrtev, ampak kot borka, ki se ne boji in ki si ne dovoli, da bi v oči bijoča sistemska napaka ogrozila našo integriteto in nam tako odvzel moč.

Pomembno je ne priznavati krizo kot realnost, ampak jo razumeti kot absurd v družbi izobilja, ki prav zaradi sleparskih tehnik, v katere smo vsi privolili in jih vsi uporabljamo, ohranjamo med nami čedalje večje razlike.

Meniva, da bi ravno Mesto žensk v današnjem času moralo predstavljati neko novo in drugačno obliko organizacije dela in raziskovati nove oblike delovanja, ki jih omogočajo ravno prekerne delovne razmere. Mesto žensk bi lahko testiralo nove oblike ekonomij, tako na strukturni kot na reprezentativni ravni. Morda to količinsko pomeni manj programa, a ne nujno manj sodelavk. Treba je razmisliti o strategiji, kajti zgolj trud in pretirana deloholičnost v družbi sistemskega nesmisla lahko pomenita tudi oviro, ne samo prednost.

Verjameva, da s pomočjo feministično-hekerskih strategij še lahko ustvarjamo takšne življenjske razmere, ki si naziv – pogoj za življenje – tudi zaslužijo.